

MICHAŁ JERZY DĘBOWSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

NIEUCZCIWE PRAKTYKI PROSUMENTÓW ENERGII ODNAWIALNEJ Z PERSPEKTYWY PUBLICZNOPRAWNEJ

Praktyka wymiaru sprawiedliwości nie miała okazji zetknąć się z nieuczciwymi praktykami prosumentów energii odnawialnej. Asumpt do rozważenia ewentualnej reakcji prawnej na takie postęпки dają doniesienia prasowe z przełomu lat 2023 i 2024. Wedle tych doniesień Tauron Dystrybucja S.A. przeprowadziła w 2023 r. kontrole instalacji prosumentów energii odnawialnej¹. Wykryła setki przypadków nieprawidłowości². Wśród najczęściej stwierdzanych praktyk zostały wymienione podwyższanie mocy zainstalowanej paneli w stosunku do zgłoszonej

¹ *TAURON przeprowadził kontrole fotowoltaiki. Są wyniki*, <https://media.tauron.pl/pr/825828/tauron-przeprowadzil-kontrole-fotowoltaiki-sa-wyniki> [dostęp 28 czerwca 2024 r.]; I. NOWAK, *Kontrole fotowoltaiki: Polacy oszukują masowo*, <https://edukacyjkrytyczna.pl/kontrole-fotowoltaiki-polacy-oszukuja-masowo> [dostęp 28 czerwca 2024 r.]; *Nowy problem z fotowoltaiką. Polacy oszukują system*, <https://www.money.pl/gospodarka/nowy-problem-z-fotowoltaika-polacy-oszukuja-system-6971220909181568a.html> [dostęp 28 czerwca 2024 r.]; *Polacy oszukują na fotowoltaice. Są wyniki kontroli*, <https://finanse.wp.pl/moc-przekroczona-jest-problem-z-domowa-fotowoltaika-6974011797986080a> [dostęp 28 czerwca 2024 r.]; M. GIL-SOBCZYK, *Polacy oszukują na ogromną skalę. Ruszyły masowe kontrole*, <https://www.biznesinfo.pl/polacy-oszukujana-ogromna-skale-ruszyly-masowe-kontrole-mg-wbc-181223> [dostęp 28 czerwca 2024 r.]; J. WOJĄCZYK, *Kontrole fotowoltaiki także w 2024 r. Polacy masowo oszukują*, <https://zielona.interia.pl/eko-technologie/energetyka/news-kontrole-fotowoltaiki-takze-w-2024-r-polacy-masowo-oszukuja,nId,7293820> [dostęp 28 czerwca 2024 r.].

² 466 przypadków przekroczenia mocy i 50 przypadków przekroczenia napięcia. *TAURON...*

wcześniej operatorowi sieci dystrybucyjnej, znaczne zaniżanie wskaźnika autokonsumpcji, nawet o 20% wytworzonej energii, bezprawne modyfikacje ustawień falowników, aby zwiększyć produkcję prądu, oraz dokonywanie bezprawnych zmian w układach pomiarowych lub rozplombowywanie liczników bez zgody operatora³. W języku publicystycznym zostały one określone mianem oszustw. Zastanówmy się nad właściwą oceną prawną tych zachowań i nad tym, jakie sankcje publicznoprawne mogą za nie spotkać prosumentów.

Przedmiotem niniejszej analizy nie są sankcje cywilnoprawne, gdyż pierwszorzędną rolę w ich kształtowaniu odgrywają sankcje umowne. Wzorce umów są zmienne i różnorodne. Rzetelne omówienie występujących w obrocie klauzul wymagałoby badań dokumentów umów, do których dostępu strzegą z jednej strony tajemnica przedsiębiorstwa (energetycznego), a z drugiej prywatność prosumentów. Niniejsza analiza skupia się na odpowiedzialności karnej i administracyjnej. Należy przy tym zwrócić uwagę na dysproporcję w dorobku piśmiennictwa na temat odpowiedzialności za delikty administracyjne, związane z prosumpcją i na temat odpowiedzialności karnej za przestępstwa oszustwa i kradzieży energii. Pierwsze z tych zagadnień nie zdążyło dotąd wzbudzić prób pogłębionych analiz. Druga z grup zagadnień była przedmiotem kontrowersji, pobudzających przedstawicieli karnistyki do zabierania głosu. Zarysowana dysproporcja ma przełożenie na rozkład akcentów także w niniejszym artykule. Rozważania administracyjnoprawne mają większy stopień ogólności. Perspektywa prawnokarna przeważa.

W myśl art. 2 pkt 27a ustawy z 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii⁴ nazwa „prosument energii odnawialnej” oznacza odbiorcę końcowego, wytwarzającego energię elektryczną wyłącznie z odnawialnych źródeł energii na własne potrzeby w mikroinstalacji, tj. w instalacji o mocy zainstalowanej nieprzekraczającej 50 kW⁵, pod warunkiem że

³ Za: I. NOWAK, *op. cit.*, <https://edukacjakrytyczna.pl/kontrola-fotowoltaiki-polacy-oszukuja-masowo> [dostęp 28 czerwca 2024 r.].

⁴ Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1361 ze zm.; dalej: u.o.ż.e.

⁵ Por. art. 2 pkt 19 u.o.ż.e.

nie stanowi to przedmiotu przeważającej działalności gospodarczej⁶. Definicję legalną pojęcia „prosument zbiorowy energii odnawialnej” zawiera art. 2 pkt 27c u.o.ż.e. Prosument zbiorowy charakteryzuje się wytwarzaniem energii w mikroinstalacji lub małej instalacji, tj. w instalacji o mocy zainstalowanej większej niż 50 kW i nie większej niż 1 MW⁷, przyłączonej do sieci za pośrednictwem wewnętrznej instalacji elektrycznej budynku wielolokalowego, w której znajduje się punkt poboru energii elektrycznej tego odbiorcy⁸. Z kolei art. 2 pkt 27b u.o.ż.e. będzie objaśniał określenie „prosument wirtualny energii odnawialnej”⁹. Wejdzie on w życie 2 lipca 2025 r.

⁶ Art. 2 pkt 27a u.o.ż.e. brzmi: „Użyte w ustawie określenia oznaczają: [...] prosument energii odnawialnej – odbiorcę końcowego wytwarzającego energię elektryczną wyłącznie z odnawialnych źródeł energii na własne potrzeby w mikroinstalacji, pod warunkiem że w przypadku odbiorcy końcowego niebędącego odbiorcą energii elektrycznej w gospodarstwie domowym, nie stanowi to przedmiotu przeważającej działalności gospodarczej określonej zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 40 ust. 2 ustawy z 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. z 2023 r. poz. 773)”. Szerzej M. KARPIŃSKI, M. SZYRSKI, Art. 2, [w:] *Prawo energetyczne. Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Ustawa o rynku mocy. Ustawa o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych*, red. M. CZARNECKA, T. OGŁÓDEK, Warszawa 2020, s. 789-790.

⁷ Por. art. 2 pkt 18 u.o.ż.e. Prosumenta zbiorowego i wirtualnego wiąże wszakże ograniczenie, wynikające z art. 4 ust. 1c u.o.ż.e.: może przypisać do jednego punktu poboru energii moc zainstalowaną elektryczną instalacji odnawialnych źródeł energii, która nie przekracza mocy umownej ustalonej dla tego punktu poboru energii, nie większą niż 50 kW.

⁸ Art. 2 pkt 27c u.o.ż.e. brzmi: „Użyte w ustawie określenia oznaczają: [...] prosument zbiorowy energii odnawialnej – odbiorcę końcowego wytwarzającego energię elektryczną wyłącznie z odnawialnych źródeł energii na własne potrzeby w mikroinstalacji lub małej instalacji przyłączonej do sieci dystrybucyjnej elektroenergetycznej za pośrednictwem wewnętrznej instalacji elektrycznej budynku wielolokalowego, w której znajduje się punkt poboru energii elektrycznej tego odbiorcy, pod warunkiem że w przypadku odbiorcy końcowego niebędącego odbiorcą energii elektrycznej w gospodarstwie domowym wytwarzanie to nie stanowi przedmiotu przeważającej działalności gospodarczej określonej zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 40 ust. 2 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej”.

⁹ Art. 2 pkt 27b u.o.ż.e. brzmi: „prosument wirtualny energii odnawialnej – odbiorcę końcowego wytwarzającego energię elektryczną wyłącznie z odnawialnych źródeł energii na własne potrzeby w instalacji odnawialnego źródła energii przyłączonej do

Przez podwyższanie zainstalowanej mocy paneli w stosunku do tej zgłoszonej wcześniej operatorowi sieci dystrybucyjnej należy rozumieć rozbudowę instalacji odnawialnego źródła energii, czyli zainstalowanie większej mocy. Wynika to z faktu, że mocą zainstalowaną jest w myśl art. 2 pkt 19b u.o.ż.e. moc określona na tabliczce znamionowej sprzętu¹⁰. W praktyce powiększanie mocy zainstalowanej polegało na działaniu nawet czterokrotnie większych mikroinstalacji¹¹.

Podwyższenie mocy zainstalowanej rodzi po stronie prosumenta obowiązek poinformowania operatora systemu dystrybucyjnego elektroenergetycznego o zmianie mocy zainstalowanej w terminie pięciu dni od zmiany. Podstawę prawną obowiązku stanowi art. 5 ust. 2 pkt 1 u.o.ż.e.¹²

sieci dystrybucyjnej elektroenergetycznej w innym miejscu niż miejsce dostarczania energii elektrycznej do tego odbiorcy, która jednocześnie nie jest przyłączona do sieci dystrybucyjnej elektroenergetycznej za pośrednictwem wewnętrznej instalacji elektrycznej budynku wielolokalowego, pod warunkiem że w przypadku odbiorcy końcowego niebędącego odbiorcą energii elektrycznej w gospodarstwie domowym wytwarzanie to nie stanowi przedmiotu przeważającej działalności gospodarczej określonej zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 40 ust. 2 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej”.

¹⁰ Art. 2 pkt 19b u.o.ż.e. brzmi: „moc zainstalowana elektryczna instalacji odnawialnego źródła energii – łączną moc znamionową czynną: a) zespołu urządzeń służących do wytwarzania energii elektrycznej – zespołu prądotwórczego, podaną przez producenta na tabliczce znamionowej, a w przypadku jej braku, moc znamionową czynną tego zespołu określoną przez jednostkę posiadającą akredytację Polskiego Centrum Akredytacji – w przypadku instalacji odnawialnego źródła energii wykorzystującej do wytwarzania energii elektrycznej biogaz lub biogaz rolniczy, b) generatora, modułu fotowoltaicznego, elektrolizera lub ogniwa paliwowego podaną przez producenta na tabliczce znamionowej – w przypadku instalacji innej niż wskazana w lit. a albo c, c) urządzenia służącego do transformacji energii, o którym mowa w pkt 11a lit. b – w przypadku hybrydowej instalacji odnawialnego źródła energii”.

¹¹ TAURON...

¹² Art. 5 ust. 2 pkt 1 u.o.ż.e. brzmi: „Wytwórca lub reprezentant prosumentów, o którym mowa w ust. 1-lb, informuje operatora systemu dystrybucyjnego elektroenergetycznego, do sieci którego została przyłączona mikroinstalacja lub mała instalacja, o: [...] zmianie rodzaju odnawialnego źródła energii użytego w mikroinstalacji lub jej mocy zainstalowanej elektrycznej oraz zmianie mocy zainstalowanej elektrycznej magazynu energii elektrycznej – w terminie 5 dni od dnia zmiany tych danych”.

Nieuczynienie zadość temu obowiązкови rodzi odpowiedzialność administracyjną prosumenta. Artykuł 168 pkt 12 u.o.ż.e. typizuje zachowanie polegające na nieprzekazaniu lub podaniu nieprawdziwych informacji między innymi w przypadku, o którym mowa w art. 5 ust. 2 u.o.ż.e.¹³ Kara wynosi 1000 złotych. Wymierza ją Prezes Urzędu Regulacji Energetyki (dalej: Prezes URE) w drodze decyzji¹⁴.

Tego rodzaju zachowania, rozważane *in abstracto* na gruncie ustawowej konstrukcji rozliczeń prosumentów energii odnawialnej, co do zasady nie zawierają znamion przestępstwa oszustwa. Do znamion oszustwa, opisanych w art. 286 § 1 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny¹⁵ należą: działanie sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadzenie innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem i działanie za pomocą wprowadzenia tejże osoby w błąd, wyzyskania jej błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania¹⁶. Wyrazem niekorzystnej dyspozycji winno być przy tym polepszenie się sytuacji majątkowej sprawcy lub innego podmiotu kosztem pokrzywdzonego¹⁷. W instalowaniu nowej mocy bez zgłoszenia trudno byłoby *in abstracto* wskazać na pozostające w związku przyczynowym i normatywnym z wprowadzeniem w błąd operatora i otrzymującego od niego informacje sprzedawcy lub wyzyskaniem ich błędu obiektywnie niekorzystne rozporządzenie mieniem przez któregośkolwiek z nich. Nawet gdyby prosument dopełnił obowiązku informacyjnego, a przedsiębiorstwu energetycznemu przysługiwałaby

¹³ Art. 168 pkt 12 u.o.ż.e. brzmi: „Karze pieniężnej podlega ten, kto: [...] nie przekazuje w terminie informacji, o których mowa w art. 5 ust. 1 lub 2, albo w art. 12 ust. 1, lub podaje nieprawdziwe informacje”.

¹⁴ J. BAEHR, Art. 5, [w:] *Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Komentarz*, red. J. BAEHR, P. LISSEŃ, J. POKRZYWNIĄK, M. SZAMBELAŃCZYK, Warszawa 2016, s. 62.

¹⁵ Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.; dalej: k.k.

¹⁶ Art. 286 § 1 k.k. brzmi: „Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadza inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”.

¹⁷ T. OCZKOWSKI, *Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze*, Kraków 2004, s. 61-63.

w danym stanie faktycznym kompetencja do odmowy przyłączenia instalacji o zwiększonej mocy zainstalowanej (co stanowi wyjątek)¹⁸, to nie wpłynęłoby to na wynikającą z ustawy o odnawialnych źródłach energii konstrukcję rozliczeń prosumenta ze sprzedawcą i operatorem. Rozporządzenia mieniem dokonywane przez przedsiębiorstwa energetyczne na rzecz prosumenta z tytułu rozliczeń za energię byłyby niezmiennie należne prosumentowi w zamian za wytworzoną przez niego energię. Nawet jeśli rynkowa cena energii byłaby ujemna, to mimo że zmuszony¹⁹ do jej zakupu sprzedawca ponosiłby straty, prosument nie odnosiłby żadnej korzyści, o ile tylko znajdowałyaby do niego zastosowanie reguła zastępowania ujemnych wartości rynkowej ceny energii wartością równą zero. Odmiennie sytuacja kształtowałaby się, gdyby reguła ta nie mogła mieć zastosowania, o czym będzie mowa poniżej. Jednakowoż nie da się wykluczyć, że występujące w praktyce konstrukcje umowne wiązałyby z rozbudową instalacji takie konsekwencje, że rozpatrywane zachowania pozostawałyby z związku przyczynowym i normatywnym z obiektywnie niekorzystnym rozporządzeniem mieniem przez przedsiębiorstwo energetyczne.

Należy wszakże rozważyć szczególny przypadek, kiedy zwiększenie mocy zainstalowanej skutkowałoby utratą statusu prosumenta czy prosumenta zbiorowego energii odnawialnej. W pierwszej kolejności należy rozważyć sankcje za wykonywanie działalności reglamentowanej

¹⁸ Por. art. 7 ust. 1, 1¹, 8d²-8d⁸, 8d¹⁴ i 9 pr. energ. i art. 5 ust. 1 pkt 1 u.o.ż.e. Por. J. BAEHR, *Art. 5...*, s. 61-62; Ł. JANKOWSKI, *Art. 7, [w:] Prawo energetyczne. Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Ustawa o rynku mocy. Ustawa o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych*, red. M. CZARNECKA, T. OGŁÓDEK, Warszawa 2020, s. 207-210 i 216-217; P. ZDYB, *Szanse i zagrożenia związane z warunkami wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych w mikroinstalacjach*, [w:] *Tworzenie i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych (OZE). Problemy administracyjno-prawne*, red. M. SZYRSKI, Warszawa 2016, s. 51-53.

¹⁹ Por. art. 40 ust. 1 i 1a u.o.ż.e. Obowiązek zakupu energii, wytworzonej przez prosumentów energii odnawialnej, ciąży na tzw. sprzedawcach zobowiązanych (dawniej zwanych sprzedawcami z urzędu). M. SZAMBELAŃCZYK, *Art. 40, [w:] Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Komentarz*, red. J. BAEHR, P. LISOŃ, J. POKRZYWIAK, M. SZAMBELAŃCZYK, Warszawa 2016, s. 109-110; A. SZAFRAŃSKI, *Prawo energetyczne. Wartości i instrumenty ich realizacji*, Warszawa 2014, s. 232.

bez spełnienia formalnych warunków podjęcia takiej działalności. Inaczej kształtują się one w przypadku bezprawnego przekroczenia progu 50 kW, a inaczej za bezprawne przekroczenie progu 1 MW. Wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych w małej instalacji, tj. w instalacji, której moc zainstalowana mieści się w przedziale od 50 kW do 1 MW, jest działalnością regulowaną. Jej podjęcie wymaga wpisu do rejestru wytwórców energii w małej instalacji, prowadzonego przez Prezesa URE²⁰. Natomiast wytwarzanie energii ze źródeł energii w instalacji o mocy zainstalowanej powyżej 1 MW, wyjąwszy wytwarzanie energii wyłącznie z biogazu rolniczego albo biopłynów, wymaga koncesji udzielanej przez Prezesa URE na zasadach określonych w rozdziale 5 ustawy z 10 kwietnia 1997 r. – Prawo energetyczne²¹. Wytwarzanie energii elektrycznej lub ciepła z odnawialnych źródeł energii w małej instalacji bez wpisu do rejestru wytwórców energii w małej instalacji stanowi delikt administracyjny, określony w art. 168 pkt 14 u.o.ż.e.²² Jest on zagrożony administracyjną karą pieniężną w wysokości 1000 złotych. Karę pieniężną wymierza Prezes URE w drodze decyzji²³. Analogiczne zachowanie w odniesieniu do wytwarzania biogazu rolniczego lub biometanu z biogazu rolniczego w instalacji odnawialnego źródła energii lub wytwarzania energii elektrycznej z biogazu rolniczego typizuje art. 168 pkt 20 u.o.ż.e.²⁴ Karę pieniężną w wysokości 10 000 złotych wymierza Dyrektor

²⁰ Por. art. 7 ust. 1 pkt 1 i art. 8 ust. 1 u.o.ż.e.

²¹ Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 266 ze zm.; dalej: pr. energ. Por. art. 3 pkt 1 i 2 u.o.ż.e.

²² J. BAEHR, Art. 7, [w:] *Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Komentarz*, red. J. BAEHR, P. LISSEŃ, J. POKRZYWNIĄK, M. SZAMBELAŃCZYK, Warszawa 2016, s. 66. Art. 168 pkt 14 u.o.ż.e. brzmi: „Karze pieniężnej podlega ten, kto: [...] wytwarza energię elektryczną lub ciepło z odnawialnych źródeł energii w małej instalacji bez wpisu do rejestru wytwórców energii w małej instalacji, lub niezgodnie z treścią tego wpisu”.

²³ Por. art. 169 ust. 1 pkt 1 i art. 170 ust. 4 pkt 2 u.o.ż.e.

²⁴ Art. 168 pkt 20 u.o.ż.e. brzmi: „Karze pieniężnej podlega ten, kto: [...] wytwarza biogaz rolniczy lub biometan z biogazu rolniczego w instalacji odnawialnego źródła energii lub wytwarza energię elektryczną z biogazu rolniczego w instalacji odnawialnego źródła energii innej niż mikroinstalacja bez wpisu do rejestru wytwórców biogazu rolniczego, o którym mowa w art. 23, lub niezgodnie z treścią tego wpisu”.

Generalny Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa w drodze decyzji²⁵. Wykonywanie działalności gospodarczej bez wymaganego wpisu do rejestru działalności gospodarczej stanowi prócz tego wykroczenie, określone w art. 60¹ § 1 ustawy z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń²⁶. Jest zagrożone alternatywnie karą ograniczenia wolności albo grzywny²⁷. Natomiast wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych w instalacji o mocy zainstalowanej przekraczającej 1 MW bez koncesji stanowi przestępstwo, określone w art. 57g ust. 1 pr. energ.²⁸ Jest to występpek umyślny, zagrożony alternatywnie grzywną do 5 000 000 złotych albo karą pozbawienia wolności od sześciu miesięcy do lat pięciu. Artykuł 57g ust. 3 pr. energ. zawiera klauzulę rozszerzonego sprawstwa, zgodnie z którą odpowiada jak wykonujący działalność bez koncesji ten, kto, na podstawie przepisu prawnego, decyzji właściwego organu, umowy lub faktycznego wykonywania, zajmuje się sprawami majątkowymi innej osoby, grupy osób lub podmiotu niemającego osobowości prawnej²⁹.

²⁵ Por. art. 169 ust. 1 pkt 2 i art. 170 ust. 7 pkt 1 u.o.ż.e.

²⁶ Tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 2119 ze zm.; dalej: k.w. Art. 60¹ § 1 k.w. brzmi: „Kto wykonuje działalność gospodarczą bez wymaganego zgłoszenia do ewidencji działalności gospodarczej, wpisu do rejestru działalności regulowanej lub bez wymaganej koncesji albo zezwolenia, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny”.

²⁷ J. BAEHR, *Art. 7...*, s. 66.

²⁸ Art. 57g ust. 1 pr. energ. brzmi: „Kto prowadzi działalność gospodarczą w zakresie wytwarzania, magazynowania lub przeładunku, skraplania, regazyfikacji, przesyłania lub dystrybucji, obrotu paliwami ciekłymi, gazowymi lub energią, w tym obrotu paliwami ciekłymi z zagranicą, bez wymaganej koncesji, podlega grzywnie do 5 000 000 zł albo karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5”. Przepis ten pierwotnie odnosił się wyłącznie do paliw ciekłych. Ustawa z 20 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Prawo energetyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2021 r. poz. 1093 ze zm.) rozszerzyła zakres kryminalizacji na zachowania odnoszące się m.in. do energii. Celem nowelizacji miało być równe traktowanie naruszeń obowiązków ciążyących na wszystkich przedsiębiorstwach energetycznych. Tak A. KOŚCIUK, *Prawo energetyczne. Komentarz*, Warszawa 2023, «Lex», Komentarz do art. 57g [dostęp 28 czerwca 2024 r.]. Dlatego należy uznać, że wszystkie wymienione w tym przepisie czynności wykonawcze odnoszą się do wszystkich przedmiotów czynności wykonawczych.

²⁹ Art. 57g ust. 3 pr. energ. brzmi: „Za przestępstwo określone w ust. 1 odpowiada jak wykonujący działalność bez koncesji, kto, na podstawie przepisu prawnego, decyzji właściwego organu, umowy lub faktycznego wykonywania, zajmuje się sprawami

Osoby wymienione w tym przepisie mogą skorzystać z dobrodziejstwa czynnego żalu tylko w sprawach związanych z paliwami ciekłymi. Klauzula czynnego żalu, znajdująca się w art. 57g ust. 4 pr. energ., ma bowiem zastosowanie wyłącznie w razie popełnienia przestępstwa związanego z prowadzeniem działalności w zakresie paliw ciekłych³⁰.

Utrata statusu prosumenckiego jest także równoznaczna z niezastosowaniem do wytwórcy preferencyjnych unormowań o prosumentach i zastosowaniem norm dotyczących innych wytwórców. Rzutuje na szersze obowiązki ewidencyjne i informacyjne³¹. Nade wszystko jednak skutkuje to odmiennym sposobem sprzedaży i rozliczeń za wytworzoną energię. W szczególności wytwórca taki nie jest zabezpieczony przed ujemną rynkową ceną energii. Cenę zakupu energii przez sprzedawcę zobowiązanego stanowi średnia ceny sprzedaży energii elektrycznej na rynku konkurencyjnym w poprzednim kwartale, ogłaszana przez Prezesa URE³². Wytwórca niebędący prosumentem nie korzysta z reguły zastępowania ujemnych wartości rynkowych ceny energii wartością równą zero, określonej w art. 4b ust. 2 pkt 2 i ust. 7 u.o.ż.e.³³ Reguła ta obowiązuje w systemie rozliczeń *net-billing*. Została sformułowana w różnych jednostkach redakcyjnych ustawy o odnawialnych źródłach energii z osobna dla rozliczeń z prosumentami, którzy po raz pierwszy

majątkowymi innej osoby prawnej, fizycznej, grupy osób lub podmiotu niemającego osobowości prawnej”.

³⁰ Art. 57g ust. 4 pr. energ. brzmi: „W przypadku odpowiedzialności przewidzianej w ust. 3, nie podlega karze za przestępstwo określone w ust. 1, kto dobrowolnie ujawnił wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia, jeżeli zapobiegło to popełnieniu albo umożliwiło wykrycie innego przestępstwa lub przestępstwa skarbowego mających związek z prowadzeniem działalności w zakresie paliw ciekłych; jeżeli sprawca czynił starania zmierzające do ujawnienia tych informacji i okoliczności, sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary”. Por. M. KRAŚNIEWSKI, *Art. 57g, [w:] Prawo energetyczne. Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Ustawa o rynku mocy. Ustawa o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych*, red. M. CZARNECKA, T. OGŁÓDEK, Warszawa 2020, s. 745.

³¹ Por. art. 7 ust. 1 pkt 1 i art. 9 u.o.ż.e.

³² Por. art. 41 ust. 8 i art. 43 ust. 1 u.o.ż.e.

³³ Treść art. 4b ust. 1, 2 i 4-7 u.o.ż.e. i art. 4c ust. 11 i 12 u.o.ż.e. zawiera rozbudowane normy parametryczne. Została skrótkowo zreferowana poniżej.

wytworzyli energię elektryczną w instalacji odnawialnego źródła energii i wprowadzili ją do sieci dystrybucyjnej do 30 czerwca 2024 r. i począwszy od 1 lipca 2024 r. W obu tych wariantach systemu *net-billing* jej sens jest tożsamy. Nakazuje ona przy ustalaniu wartości energii, wprowadzonej przez prosumenta do sieci w danym miesiącu, przyjmować, że jeżeli rynkowa cena energii w danym okresie rozliczania niezbilansowania jest ujemna, to cena ta jest równa zero.

Z art. 4b ust. 1, 2 i 4-7 u.o.ż.e. wynika, że wartość energii elektrycznej wprowadzonej do sieci dystrybucyjnej przez prosumentów, którzy po raz pierwszy wytworzyli energię elektryczną w instalacji odnawialnego źródła energii i wprowadzili ją do sieci dystrybucyjnej do 30 czerwca 2024 r. w danym miesiącu kalendarzowym w systemie *net-billing* jest określona wzorem:

$$W = \sum_{t \in T} Eb_t \cdot \frac{\sum_{t \in T} (Eb_t \cdot RCE_t)}{\sum_{t \in T} Eb_t},$$

zaś wartość energii wprowadzonej do sieci dystrybucyjnej przez prosumentów, którzy po raz pierwszy wytworzyli energię elektryczną w instalacji odnawialnego źródła energii i wprowadzili ją do tejże sieci począwszy od 1 lipca 2024 r. wzorem:

$$W = \sum_{t \in T} (Eb_t \cdot RCE_t),$$

gdzie poszczególne symbole oznaczają:

W – wartość energii, wprowadzonej do sieci w miesiącu kalendarzowym,
 Eb_t – ilość energii elektrycznej wprowadzonej do sieci dystrybucyjnej elektroenergetycznej w poszczególnych okresach rozliczania niezbilansowania (t), składających się na dany miesiąc kalendarzowy,
 T – zbiór okresów rozliczania niezbilansowania w miesiącu,
 E_t – sumaryczny wolumen energii elektrycznej wprowadzanej do sieci elektroenergetycznej w okresie rozliczania niezbilansowania przez prosumentów energii odnawialnej i prosumentów zbiorowych energii odnawialnej, wytwarzających energię elektryczną w mikroinstalacjach lub małych instalacjach, przyłączonych do sieci operatorów systemów dystrybucyjnych elektroenergetycznych, posiadających bezpośrednie połączenia z siecią przesyłową oraz posiadających

zawartą umowę na świadczenie usług dystrybucyjnych z co najmniej 200 000 odbiorcami końcowymi,

RCE_t – rynkową cenę energii elektrycznej w okresie rozliczania niezbilansowania.

Jak łatwo zauważyć, jeżeli RCE_t przyjmuje wartości ujemne, to ujemne są także sumy iloczynów RCE_t i E_t albo Eb_t . E_t i Eb_t przyjmują wszak zawsze wartości dodatnie. To zaś sprawiałoby, że wyniki działań według obu wzorów (W) byłyby ujemne. Przy założeniu, że $RCE_t \geq 0$, zawsze nieujemne będzie także W .

Wartość energii wprowadzonej do sieci w danym miesiącu podlega zewidencjonowaniu na koncie prosumenckim. Stanowi depozyt prosumencki, przeznaczany na rozliczanie zobowiązań prosumenta z tytułu zakupu energii od sprzedawcy. Jedynie prosument energii odnawialnej wytwarzający energię elektryczną w mikroinstalacji, przyłączonej za układem pomiarowo-rozliczeniowym części wspólnej budynku wielolokalowego o przeważającej funkcji mieszkalnej o mocy nie większej niż moc przyłączeniowa tego całego budynku, w tym jego części wspólnej i części składającej się z indywidualnych lokali, i umiejscowionej na tym budynku (tzw. prosument lokatorski), który złożył wniosek, o którym mowa w art. 4c ust. 11 i 12 u.o.ż.e., otrzymuje kwotę środków pieniężnych równą depozytowi prosumenckiemu na wskazany rachunek płatniczy.

W rozważanym wypadku sprzedawca zobowiązany może stracić korzyści z tytułu zakupu energii po cenach ujemnych. Zakup energii od prosumenta przez sprzedawcę po cenach nieujemnych stanowiłby wówczas niekorzystne rozporządzenie mieniem, o ile w danym okresie cena zakupu energii od wytwórcy niebędącego prosumentem byłaby ujemna. Do rozporządzenia tego dochodziłoby pod wpływem błędu co do posiadania statusu prosumenta przez danego wytwórcę. Jeżeli błąd ten byłby umyślnie wyzyskiwany przez prosumenta energii odnawialnej w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, to zachowanie się prosumenta wyczerpywałoby znamiona przestępstwa oszustwa, określonego w art. 286 § 1 k.k. Nie ma przy tym znaczenia fakt, że w praktyce sprawca nie działałby w obecności osoby dokonującej rozporządzenia mieniem, ani fakt, że rozliczeń dokonywałaby maszyna. Działanie przedsiębiorstw energetycznych opiera się na założeniach, zgodnie z którymi prosument

wypełni obowiązek poinformowania operatora systemu dystrybucyjnego o zainstalowaniu większej mocy, a dane wprowadzane do maszyn informatycznych są prawidłowe i zachodzą podstawy do dokonywania określonych rozliczeń przez te maszyny. Jeśli skutek działania sprawcy brak byłoby tych podstaw, przeświadczenie to stawałoby się błędne³⁴.

Abstrahując od majątkowych aspektów podwyższania mocy zainstalowanej bez poinformowania operatora sieci dystrybucyjnej, nie sposób nie odnotować jego aspektów elektrotechnicznych. Choć art. 7 ust. 1 pr. energ.³⁵ *explicite* dopuszcza, aby moc przyłączeniowa źródła energii elektrycznej była mniejsza lub równa jego mocy zainstalowanej elektrycznej, wprowadzanie do sieci prądu elektrycznego o nadmiernym natężeniu może zakłócać pracę tej sieci. W szczególności może powodować jej przeciążenie.

Przeciążenie jest to zjawisko, polegające na przepływie przez element sieci prądu elektrycznego większego niż znamionowy, ale nie tak dużego jak w przypadku zwarcia. Zabezpieczenia sieci powinny spowodować jej rozłączenie w razie przeciążenia³⁶. Długotrwałe przeciążenie skutkuje przegrzewaniem się przewodów i ich uszkodzeniami³⁷. Przeciążenia sieci dystrybucyjnych elektroenergetycznych wskutek nadmiernego wprowadzania do nich energii wytworzonej przez prosumentów energii

³⁴ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 28 grudnia 2017 r., II AKa 91/17, «Lex» nr 2687754.

³⁵ Art. 7 ust. 1 pr. energ. brzmi: „Przedsiębiorstwo energetyczne zajmujące się przesyłaniem lub dystrybucją paliw gazowych lub energii jest obowiązane do zawarcia umowy o przyłączenie do sieci z podmiotami ubiegającymi się o przyłączenie do sieci, na zasadzie równoprawnego traktowania i przyłączania, w pierwszej kolejności, instalacji odnawialnego źródła energii, jeżeli istnieją techniczne i ekonomiczne warunki przyłączenia do sieci i dostarczania tych paliw lub energii, a żądający zawarcia umowy spełnia warunki przyłączenia do sieci i odbioru, przy czym w przypadku przyłączenia źródła lub magazynu energii elektrycznej, moc przyłączeniowa tego źródła lub magazynu energii elektrycznej może być mniejsza lub równa jego mocy zainstalowanej elektrycznej”.

³⁶ Por. B. MIEDZIŃSKI, *Elektrotechnika. Podstawy i instalacje elektryczne*³, Warszawa 2000, s. 324; *Overload*, [w:] *Dictionary of Energy*, red. C.J. CLEVELAND, C. MORRIS, Amsterdam 2009, s. 368.

³⁷ Zjawiska cieplne w przewodach elektrycznych są naturalną konsekwencją przepływu prądu przez przewód. Por. B. MIEDZIŃSKI, *op. cit.*, s. 27 i 319-321.

odnawialnej stanowią w krajowym systemie elektroenergetycznym problem już co najmniej od 2021 r. Dochodziło do wyłączania się systemów dystrybucyjnych.

Zapobieganiu takim zdarzeniom służą instrumenty, jakimi dysponują przedsiębiorstwa energetyczne³⁸. Warto zwrócić uwagę na kompetencję operatora systemu elektroenergetycznego do pobierania opłat za przekroczenie mocy przyłączeniowej przez wytwórcę, zwiększenie deklarowanej mocy przyłączeniowej lub zmianę parametrów technicznych instalacji odnawialnego źródła energii, w tym zwiększenie mocy zainstalowanej instalacji, w wysokości odpowiadającej opłacie za nielegalny pobór energii³⁹.

Spowodowanie przeciążenia, które wytworzyło stan powszechnego niebezpieczeństwa, mogłoby stanowić podstawę odpowiedzialności karnej. Sprowadzenie niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia wielu osób albo dla mienia w wielkich rozmiarach poprzez spowodowanie unieruchomienia urządzenia dostarczającego energię stanowi przestępstwo, określone w art. 165 § 1 pkt 3 k.k.⁴⁰ Jest to występpek umyślny; art. 165 § 2⁴¹ w zw. z § 1 pkt 3 k.k. przewiduje typ nieumyślny. Wykazanie związku przyczynowego między podłączeniem do sieci źródeł energii o zwiększonej mocy a spowodowaniem przeciążenia sieci dystrybucyjnej napotykałoby problemy dowodowe. Konieczne byłoby ustalenie, że bezpośrednią przyczyną przeciążenia sieci dystrybucyjnej była praca oznaczonej instalacji odnawialnego źródła energii. Możliwy jest tylko pomiar mocy w oznaczonej lokalizacji w oznaczonym czasie i agregacja wyników pomiarów. Nawet jeśli udowodniłoby się, że wyłączenie się

³⁸ Por. art. 4b ust. 12 i 17-18 u.o.ż.e. oraz art. 7 ust. 2², 3ba, 3dc, 3di, 3dj, 3dk i 8d³, 8d¹⁰ pr. energ.

³⁹ Por. art. 7 ust. 3di i 3dk pr. energ.

⁴⁰ Art. 165 § 1 pkt 3 k.k. brzmi: „Kto sprowadza niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo dla mienia w wielkich rozmiarach: [...] powodując uszkodzenie lub unieruchomienie urządzenia użyteczności publicznej, w szczególności urządzenia dostarczającego wodę, światło, ciepło, gaz, energię albo urządzenia zabezpieczającego przed nastąpieniem niebezpieczeństwa powszechnego lub służącego do jego uchylenia [...] podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”.

⁴¹ Art. 165 § 2 k.k. brzmi: „Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

systemu dystrybucyjnego było skutkiem przyłączenia do sieci konkretnego źródła energii, to obiektywne przypisanie sprawcy skutku w postaci awarii nie byłoby możliwe. Przyłączenie nie podnosiłoby raczej ryzyka awarii ponad społecznie akceptowaną miarę. Nawet jednak gdyby przypisało się spowodowanie przeciążenia oznaczonym osobom, to dalszą kwestią pozostawałoby przypisanie skutku stanowiącego znaną czynu zabronionego, czyli spowodowania powszechnego niebezpieczeństwa.

Nie wchodziłaby w grę także odpowiedzialność za przestępstwo, określone w art. 254a k.k.⁴² Występek ten polega bowiem na umyślnym spowodowaniu zakłócenia pracy sieci poprzez zabór, zniszczenie, uszkodzenie lub uczynienie niezdatnym do użytku elementu wchodzącego w skład sieci.

Podstawą prawną odpowiedzialności administracyjnej prosumentów będących przedsiębiorcami może być art. 56 ust. 1 pkt 19 pr. energ.⁴³ Przepis ten typizuje delikt administracyjny, polegający na nieprzestrzeganiu

⁴² Art. 254a k.k. brzmi: „Kto zabiera, niszczy, uszkadza lub czyni niezdatnym do użytku element wchodzący w skład sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, ciepłowniczej, elektroenergetycznej, gazowej, telekomunikacyjnej albo linii kolejowej, tramwajowej, trolejbusowej lub linii metra, powodując przez to zakłócenie działania całości lub części sieci albo linii, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”.

⁴³ Art. 56 ust. 1 pkt 19 pr. energ. brzmi: „Karze pieniężnej podlega ten, kto: [...] nie przestrzega warunków i wymagań technicznych korzystania z systemu elektroenergetycznego lub gazowego, procedur postępowania i wymiany informacji, a także nie stosuje się do zasad i obowiązków w zakresie bezpieczeństwa pracy sieci elektroenergetycznej, planów i procedur stosowanych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dostaw energii elektrycznej, instrukcji, o której mowa w art. 9g ust. 9, metod, warunków, wymogów lub zasad przyjętych na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 714/2009 z dnia 13 lipca 2009 r. w sprawie warunków dostępu do sieci w odniesieniu do transgranicznej wymiany energii elektrycznej i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1228/2003 lub rozporządzeń wydanych na podstawie art. 6 lub art. 18 tego rozporządzenia, metod, warunków, wymogów lub zasad przyjętych na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 715/2009 z dnia 13 lipca 2009 r. w sprawie warunków dostępu do sieci przesyłowych gazu ziemnego i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1775/2005 lub rozporządzeń wydanych na podstawie art. 6 lub art. 23 tego rozporządzenia, a także poleceń operatora systemu przesyłowego elektroenergetycznego lub systemu połączanego elektroenergetycznego, o których mowa w art. 11d ust. 1 i 2”.

warunków, procedur i wymagań technicznych korzystania z systemu elektroenergetycznego. Zdaniem Agaty Kościuk odpowiedzialności na podstawie wskazanego przepisu podlega każdy podmiot⁴⁴. Jednak art. 56 ust. 3 pkt 1 pr. energ.⁴⁵, regulujący wysokość kary pieniężnej, uzależnia ją od przychodu przedsiębiorcy. Przepis ten stanowi, że kara pieniężna nie może być niższa niż 10 000 złotych ani wyższa niż 15% przychodu ukaranego przedsiębiorcy, osiągniętego w poprzednim roku podatkowym. Przyjmując, że status przedsiębiorcy winien mieć każdy podmiot podległy normom, które wysławia ten przepis, należy uznać, że art. 56 ust. 3 pkt 1 pr. energ. współwyznacza zakres zastosowania norm sankcjonujących, nakazujących Prezesowi URE wymierzenie kary, w tym normy wysłowionej w art. 56 ust. 1 pkt 19 pr. energ. Zakres zastosowania tej normy ulega zawężeniu do przedsiębiorców. Zaś z mocy art. 4 ust. 8 u.o.ż.e. prosumenci nie mają z tytułu samej prosumpcji statusu przedsiębiorców⁴⁶.

O ile bezprawne powiększanie mocy zainstalowanej może być rozpatrywane jako sankcjonowane przez wiele norm prawnych, o tyle zaniżenie autokonsumpcji jest jako takie prawnie obojętne. Przepisy prawa energetycznego i ustawy o odnawialnych źródłach energii nie normują wskaźnika autokonsumpcji, czyli zużycia wytworzonego prądu na potrzeby własne.

⁴⁴ A. KOŚCIUK, *op. cit.*, Komentarz do art. 56, «Lex/el».

⁴⁵ Art. 56 ust. 3 pkt 1 pr. energ. brzmi: „Wysokość kary pieniężnej, o której mowa: [...] w ust. 1 pkt 1, 1b-1e, 1g, 1k, 2, 3a-5a, 6-6c, 8-11, 12d-17b, 18a-20, 21a-27, 30a, 30d, 30g, 30h, 30r-30t, 31, 32, 32a, 35-38, nie może być niższa niż 10 000 zł i wyższa niż 15% przychodu ukaranego przedsiębiorcy, osiągniętego w poprzednim roku podatkowym, a jeżeli kara pieniężna związana jest z działalnością prowadzoną na podstawie koncesji, wysokość kary nie może być niższa niż 10 000 zł i nie może być wyższa niż 15% przychodu ukaranego przedsiębiorcy, wynikającego z działalności koncesjonowanej, osiągniętego w poprzednim roku podatkowym”.

⁴⁶ Art. 4 ust. 8 u.o.ż.e.: „Wytwarzanie i wprowadzanie do sieci dystrybucyjnej elektroenergetycznej energii elektrycznej, o której mowa w ust. 1 oraz ust. 1a, przez prosumenta energii odnawialnej, prosumenta zbiorowego energii odnawialnej lub prosumenta wirtualnego energii odnawialnej niebędącego przedsiębiorcą, o którym mowa w ustawie – Prawo przedsiębiorców, nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu art. 3 tej ustawy”.

Zbliżonej ocenie prawnej podlegają modyfikacje ustawień falowników, aby zwiększyć produkcję prądu. Falowniki, zwane synonimicznie inwerterami, są to urządzenia przetwarzające prąd stały, produkowany w źródłach energii, na prąd zmienny, wprowadzany następnie do instalacji elektrycznej prosumenta, magazynu energii albo do sieci dystrybucyjnej elektroenergetycznej⁴⁷. Inwerter śledzi maksymalny punkt pracy modułów fotowoltaicznych. Steruje modułami tak, aby intensyfikowały pracę wraz ze wzrostem nasłonecznienia⁴⁸. Modyfikowanie ustawień falowników może obniżyć próg nasłonecznienia, powodujący aktywację instalacji, i skutkować zwiększeniem produkcji energii. Może prowadzić do przekroczenia maksymalnego dopuszczalnego podawanego przez falowniki napięcia. Wynosi ono 253,8 V. Osiągnięcie napięcia równego 253,8 V skutkuje wyłączeniem się falownika. To zaś skutkuje wyłączeniem się całej mikroinstalacji. Podczas największego nasłonecznienia, gdy panele fotowoltaiczne pracują najintensywniej, falowniki podwyższają napięcie, aby móc oddawać prąd do coraz bardziej przeciążonej sieci. Wówczas może dojść do wyłączenia się falowników, zainstalowanych w sąsiedztwie. Może też dochodzić do przepięć.

Przepisy aktów prawa powszechnie obowiązującego⁴⁹ nie normują zakresu dopuszczalnych ustawień falowników. Górny limit napięcia równy 253,8 V wynika z normy PN-EN 50549-1:2019-02. Norma ta stanowi polską realizację normy europejskiej EN50549-PL. Norma krajowa wprowadzająca normę europejską stanowi w polskim porządku prawnym Polską Normę. Stosowanie się zaś do Polskich Norm jest dobrowolne⁵⁰. Tak samo nie jest zresztą obligatoryjne stosowanie się do

⁴⁷ D. SŁYŚ, A. STEC, *Instalacje ekologiczne w budownictwie mieszkaniowym*, Krosno 2016, s. 98-99.

⁴⁸ Por. R. TYTKO, *Fotowoltaika. Podręcznik dla studentów, uczniów, instalatorów, inwestorów*⁴, Kraków 2020, s. 273-275.

⁴⁹ Aktami prawa powszechnie obowiązującego nie są instrukcje, wydawane na podstawie przepisów art. 9g pr. energ., i wymogi ogólnego stosowania, o których mowa w art. 9ga ust. 1 pr. energ.

⁵⁰ Por. art. 5 ust. 3 ustawy z 12 września 2002 r. o normalizacji (tekst jedn. Dz. U. z 2015 r. poz. 1483).

norm europejskich⁵¹. Obowiązek stosowania się do nich może wszakże wynikać z umowy. Wówczas sprawca będący przedsiębiorcą ponosiłby odpowiedzialność administracyjną na podstawie art. 56 ust. 1 pkt 19 pr. energ.⁵²

Powodowanie wyłączenia się znajdujących się w sąsiedztwie instalacji odnawialnego źródła energii nie zawiera znamion przestępstwa oszustwa, określonego w art. 286 § 1 k.k. Operator ani sąsiedni prosumenci nie dokonują rozporządzenia mieniem. Rozporządzenie polega bowiem na dokonaniu niewymuszonej dyspozycji majątkowej⁵³.

Rozplombowanie układu pomiarowo-rozliczeniowego samo w sobie pociąga za sobą odpowiedzialność za wykroczenie i odpowiedzialność cywilną. Bezprawność naruszenia zabezpieczeń wynika z prawa własności zarówno liczników, jak i zabezpieczających je plomb, jakie przysługuje operatorom sieci dystrybucyjnych. Są to bowiem składniki przedsiębiorstwa, o których mowa w art. 49 § 1 ustawy z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny⁵⁴. Zniszczenie lub uszkodzenie cudzej rzeczy, jeżeli szkoda nie przekracza 800 złotych, stanowi wykroczenie określone w art. 124 § 1 k.w.⁵⁵ Fałszowanie plomb zdarza się w praktyce. Nie ma jednak podstaw po temu, aby współcześnie stosowane plomby uważać za

⁵¹ Por. motywy 1 i 2 oraz art. 2 pkt 1 i 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z 25 października 2012 r. w sprawie normalizacji europejskiej, zmieniające dyrektywy Rady 89/686/EWG i 93/15/EWG oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 94/9/WE, 94/25/WE, 95/16/WE, 97/23/WE, 98/34/WE, 2004/22/WE, 2007/23/WE, 2009/23/WE i 2009/105/WE oraz uchylające decyzję Rady 87/95/EWG i decyzję Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1673/2006/WE (Dz. Urz. UE L 316 z 2012 r., s. 12 ze zm.).

⁵² Por. wyżej.

⁵³ T. OCZKOWSKI, *Art. 286, [w:] Kodeks karny. Komentarz*⁶, red. R.A. STEFAŃSKI, Warszawa 2023, s. 1857-1858.

⁵⁴ Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.; dalej: k.c. Art. 49 § 1 k.c. brzmi: „Urządzenia służące do doprowadzania lub odprowadzania płynów, pary, gazu, energii elektrycznej oraz inne urządzenia podobne nie należą do części składowych nieruchomości, jeżeli wchodzą w skład przedsiębiorstwa”.

⁵⁵ Art. 124 § 1 k.w. brzmi: „Kto cudzą rzecz umyślnie niszczy, uszkadza lub czyni niezdatną do użytku, jeżeli szkoda nie przekracza 800 złotych, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny”.

dokumenty w rozumieniu art. 115 § 14 k.k.⁵⁶ Wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z 21 maja 1928 r. (191/28) pogląd, że plomba elektrowni, zamykająca umieszczony w mieszkaniu licznik, jako miernik zużytego w nim prądu, jest dokumentem prywatnym, mającym doniosłość dla udowodnienia stosunków prawnych⁵⁷, stracił aktualność. Współcześnie stosowane plomby ułatwiają stwierdzenie ich naruszenia nie ze względu na treść, lecz ze względu na swą formę.

Ingerencja w układ pomiarowo-rozliczeniowy, prowadząca do zaniżenia opłat za energię w dotychczasowej praktyce orzeczniczej, była często kwalifikowana jako przestępstwo kradzieży energii, określone w art. 278 § 5 k.k.⁵⁸ Praktyka ta ukształtowała się pod przemożnym wpływem wyroku Sądu Najwyższego z 26 lutego 2004 r. (IV KK 302/03)⁵⁹. Sąd Najwyższy zakwalifikował w nim dokonywanie zmiany zapisu w urządzeniach rejestrujących ilość pobranej energii w taki sposób, że nie zawiera informacji o faktycznej ilości wykorzystanej przez sprawcę energii jako kradzież energii. Teza ta, początkowo aprobowana⁶⁰, spotkała się z krytyką Tomasza Sroki⁶¹, która następnie została podzielona przez

⁵⁶ Art. 115 § 14 k.k. brzmi: „Dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”.

⁵⁷ Za: Z. KUKUŁA, *Przestępstwa przeciwko dokumentom w obrocie gospodarczym. Zbiór orzeczeń Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych*, Warszawa 2013, s. 24.

⁵⁸ Art. 278 § 5 k.k. brzmi: „Przepisy § 1, 3, 3a i 4 stosuje się odpowiednio do kradzieży energii”.

⁵⁹ «Lex» nr 109833.

⁶⁰ B. KURZĘPA, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2004 r., IV KK 302/03*, «Prokuratura i Prawo» 3/2005, s. 117.

⁶¹ T. SROKA, *Kradzież energii czy oszustwo energetyczne? Kilka uwag o prawnokarnej odpowiedzialności za niezgodne z prawem użytkowanie energii*, «Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych» 14.1/2010, s. 91-94.

Sąd Najwyższy⁶² i większość komentatorów⁶³. Przyjmuje się, że tego typu zachowania wyczerpują znamiona oszustwa (tzw. energetycznego). Wystawienie i przesłanie odbiorcy końcowemu zaniżonego rachunku opartego na fałszywych odczytach, a następnie rozliczenie takiego rachunku stanowi niekorzystne rozporządzenie przez sprzedawcę własnym mieniem, polegające na niezwiększeniu się jego aktywów z tytułu zapłaty za sprzedaną energię w należytą wysokość⁶⁴.

Jednakże niezależnie od niezwiększenia się aktywów sprzedawcy energii elektrycznej wskutek rozliczenia dostaw energii, mieniem, którym rozporządza przedsiębiorstwo energetyczne, jest energia⁶⁵. Rozporządzenie energią jest wówczas niekorzystne już z punktu widzenia okoliczności istniejących w czasie rozporządzania mieniem⁶⁶.

⁶² Postanowienie Sądu Najwyższego z 1 września 2010 r., IV KK 73/10, «Lex» nr 610144. Nadal jednak występowały sprawy, w których zafałszowanie wskazań licznika wskutek jego odłączenia było kwalifikowane jako kradzież energii. Na tle takiego stanu faktycznego zapadł wyrok Sądu Najwyższego z 7 października 2014 r., V KK 200/14, «Lex» nr 1511593.

⁶³ Tak L. WILK, *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, II: Komentarz*⁴, Art. 222-316, red. M. KRÓLIKOWSKI, R. ZAWŁOCKI, Warszawa 2017, s. 613-614; P. ZAKRZEWSKI, *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. J. MAJEWSKI, Warszawa 2024, s. 1306-1307; M. KULIK, *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Komentarz*¹¹, red. M. MOZGAWA, Warszawa 2021, s. 981-982; G. ŁABUDA, *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. GIEZEK, Warszawa 2021, s. 1267; E.M. GUZIK-MAKARUK, E.W. PŁYWACZEWSKI, *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Komentarz*⁵, red. M. FILAR, Warszawa 2016, s. 1497. Odmienne J. LACHOWSKI, *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Komentarz*⁴, red. V. KONARSKA-WRZOSEK, Warszawa 2023, s. 1369; T. OCZKOWSKI, *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Komentarz*⁶, red. R.A. STEFAŃSKI, Warszawa 2023, s. 1833; A. MAREK, *Kodeks karny. Komentarz*⁵, V, Warszawa 2010, s. 590-591; Z. KUKUŁA, *Przestępstwo kradzieży energii – kontrowersje interpretacyjne*, «Wojskowy Przegląd Prawniczy» 88.3/2015, s. 64-66. Na oba poglądy powołuje się M. DĄBROWSKA-KARDAS, P. KARDAS, *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, III: Komentarz do art. 278-363 k.k.*⁵, red. W. WRÓBEL, A. ZOLL, Warszawa 2022, s. 75.

⁶⁴ T. SROKA, *op. cit.*, s. 90-94 i 97; P. ZAKRZEWSKI, *Art. 278...*, s. 1306-1307.

⁶⁵ Tak T. OCZKOWSKI, *Art. 278...*, s. 1833; Z. KUKUŁA, *op. cit.*, s. 64-65.

⁶⁶ W wyroku Sądu Najwyższego z 30 sierpnia 2000 r., V KKN 267/00, «Lex» nr 43441, zostało wyrażone następujące zapatrywanie: „korzystność czy też niekorzystność [...] rozporządzenia należy oceniać tylko z punktu widzenia okoliczności istniejących w czasie rozporządzania mieniem, a nie tych, które następują później”. Zapatrywanie to

Okolicznościami tymi są manipulacje wskazaniami licznika i istnienie u sprawcy zamiaru udostępnienia pracownikom operatora systemu dystrybucyjnego fałszywych odczytów w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Nie ma przy tym znaczenia fakt, że okoliczności te pozostają nieujawnione, lecz wyłącznie fakt, iż istnieją⁶⁷. Posługiwanie się przez przedsiębiorstwa energetyczne licznikami opiera się na przekonaniu, że ich wskazania odzwierciedlają rzeczywiste zużycie, a odbiorcy energii nie ingerują w ich wskazania. Przekonanie to ma swoje normatywne odbicie w art. 6b ust. 1 pkt 1 pr. energ. Zgodnie z dyspozycją tego przepisu przedsiębiorstwo energetyczne wykonujące działalność gospodarczą w zakresie przesyłania lub dystrybucji paliw gazowych lub energii może wstrzymać dostawę, jeżeli w wyniku przeprowadzonej kontroli stwierdzono, że nastąpiło nielegalne pobieranie paliw lub energii⁶⁸. Zatajając fakt ingerencji, odbiorca za pomocą wyzyskania błędu operatora sieci dystrybucyjnej co do nieingerowania przez siebie w układ pomiarowo-rozliczeniowy doprowadza go do niekorzystnego rozporządzenia mieniem sprzedawcy energii elektrycznej, tj. energią.

Następnie, udostępniając pracownikom operatora systemu dystrybucyjnego wskazania liczników (fizycznie bądź przy wykorzystaniu funkcji zdalnego odczytu), odbiorca wprowadza go w błąd co do wielkości

przyjęło się w judykaturze. Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 21 października 2022 r., II AKa 267/22, «Lex» nr 3623606; wyrok Sądu Okręgowego w Siedlcach z 16 stycznia 2023 r., II Ka 813/22, «Lex» nr 3487955; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 17 grudnia 2018 r., II AKa 127/18, «Lex» nr 2758404; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 16 maja 2017 r., II AKa 82/17; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 13 kwietnia 2017 r., II AKa 82/17.

⁶⁷ Z istoty oszustwa wynika to, że niekorzystny charakter rozporządzenia mieniem staje się jawny z pewnym, choćby nieznacznym, opóźnieniem. W orzeczeniach, przytoczonych w przypisie poprzedzającym, a zwłaszcza w dwóch ostatnich, sądy ustalały, czy rozporządzenie mieniem było w danym stanie faktycznym niekorzystne, odnosząc się do stanu rzeczy, który był utajony przed osobami, które dokonywały rozporządzeń mieniem.

⁶⁸ Art. 6b ust. 1 pkt 1 pr. energ. brzmi: „Przedsiębiorstwo energetyczne wykonujące działalność gospodarczą w zakresie przesyłania lub dystrybucji paliw gazowych lub energii może wstrzymać, z zastrzeżeniem art. 6c, dostarczanie paliw gazowych lub energii, jeżeli [...] w wyniku przeprowadzonej kontroli stwierdzono, że nastąpiło nielegalne pobieranie paliw lub energii”.

zużycia. Błędne informacje zostają przekazane sprzedawcy⁶⁹, który następnie wystawia zaniżony rachunek i rozlicza go. W ten sposób odbiorca za pomocą wprowadzenia sprzedawcy w błąd doprowadza go do niekorzystnego rozporządzenia własnym mieniem, tj. ceną części zużytej energii.

Mimo że w nakreślonym *modus operandi* dwukrotnie ma miejsce zachowanie wyczerpujące znamiona z art. 286 § 1 k.k., nie ulega wątpliwości, że owocem tych zachowań pozostaje jedna korzyść. Trudność w poprawnej kwalifikacji prawnej tych postępków ma swe źródło w ich większej złożoności w porównaniu z typowym przypadkiem oszustwa, w którym sprawca wprowadza w błąd inną osobę jednokrotnie, aby skłonić ją do rozporządzenia tym, co ma przynieść zasadniczą korzyść z przestępstwa. Rozpatrywane zachowanie polega oprócz tego na wprowadzeniu w błąd osoby w celu sprawienia, że roszczenia o mienie, które przynosiło zasadniczą korzyść z przestępstwa, nie będą dochodzone. Drugiego aktu przestępnego działania nie cechuje przy tym znacznie niższy stopień społecznej szkodliwości. Należy raczej przyjąć, że powodzenie w jego dokonaniu stanowi warunek uznania zamiaru sprawcy za spełniony. Z tego powodu nie może zostać uznany za czyn współłukarany następczy⁷⁰.

Wydaje się zatem, że zarysowane *modus operandi* stanowi czyn ciągły, składający się z dwóch zachowań, wyczerpujących znamiona oszustwa. Analogiczna ocena odnosiałaby się do wszelkich zachowań, polegających na wyłudzeniu świadczenia, a następnie skutecznym przekonaniu osoby do niedochodzenia roszczenia w należnej wysokości, chyba że któreś z tych zachowań stanowiłoby czyn współłukarany.

Specyfika rozliczeń za energię u prosumentów energii odnawialnej stanowi wartościowy przykład, ukazujący jeszcze wyraźniej, że ingerencja w odczyty liczników podpada pod art. 286 § 1 k.k. Liczniki dwukierunkowe, instalowane przy połączeniu instalacji prosumenta energii odnawialnej z siecią dystrybucyjną, mierzą zarówno energię

⁶⁹ Przystępstwo oszustwa może zostać popełnione za pośrednictwem nieświadomych osób trzecich. Por. T. SROKA, *op. cit.*, s. 97 i 102-103; L. WILK, *Art. 278...*, s. 614.

⁷⁰ M. KULIK, *Przestępstwa współłukarane w polskim prawie karnym*, Lublin 2021, s. 127-132; L. GARDOCKI, *Prawo karne*²⁰, Warszawa 2017, s. 160.

pobraną, jak i energię wprowadzoną do sieci dystrybucyjnej⁷¹. O ile można ulec złudzeniu, że sprawca cofający wskazanie energii pobranej zabiera energię, o tyle w przypadku liczników dwukierunkowych za fałszowania wielkości energii oddanej nie da się sobie wyobrazić jako zaboru energii.

W praktyce jedynymi rodzajami zachowań podpadającymi pod dyspozycję art. 278 § 5 k.k. będzie pobór energii za pomocą nielegalnie wykonanych instalacji, a także korzystanie z cudzych punktów poboru energii czy ogniw bez zgody osoby posiadającej prawo do poboru energii z tego źródła, w tym ogniw (akumulatora)⁷². Zachowania te stanowią kradzież bez względu na to, czy sprawcę łączy z przedsiębiorstwem energetycznym umowa. Nawet wówczas, gdy umowa taka została zawarta, to wyrażona w niej *implicite* zgoda przedsiębiorstwa energetycznego na pobór energii przez odbiorcę obejmuje tylko energię odbieraną na pewnych warunkach. Wśród nich istotnym jest instalacja układu pomiarowo-rozliczeniowego na wejściu⁷³.

NIEUCZCIWE PRAKTYKI PROSUMENTÓW ENERGII ODNAWIALNEJ Z PERSPEKTYWY PUBLICZNOPRAWNEJ

Streszczenie

Kontrole u prosumentów energii odnawialnej wykryły liczne nieprawidłowości. Przedmiotem artykułu jest ich ocena publicznoprawna. Zwiększanie mocy zainstalowanej przez prosumenta może stanowić delikt administracyjny, wykroczenie i zarazem stadium realizacji przestępstwa oszustwa. Modyfikacje ustawień falowników co do zasady nie pociągają za sobą sankcji publicznoprawnych. Samo rozplombowanie licznika bez zgody operatora jest wykroczeniem. Dokonywanie bezprawnych zmian w układach pomiarowych stanowi stadium realizacji przestępstwa oszustwa.

⁷¹ Por. R. TYTKO, *op. cit.*, s. 90.

⁷² Por. T. SROKA, *op. cit.*, s. 99-100.

⁷³ Postanowienie Sądu Najwyższego z 9 stycznia 2014 r., V KK 340/13, «Lex» nr 1427295.

UNFAIR PRACTICES BY RENEWABLE ENERGY PROSUMERS FROM A PUBLIC LAW PERSPECTIVE

Summary

Inspections carried out in Poland on the premises of renewable energy prosumers have revealed a number of irregularities. This article reviews the findings from the perspective of public law. Under Polish law, a prosumer who wilfully raises the power of the electrical device installed on his premises may be committing an administrative tort, a minor offence, and/or embarking on a certain stage of fraud. If he modifies the inverter settings, as a rule he will not be liable to prosecution under Polish public law. However, if he removes the lock on the electric meter box without the consent of the operator, he will be committing a minor offence. If he tampers with and makes unlawful changes to the metering system, he may be liable for committing a certain stage of fraud.

Słowa kluczowe: odnawialne źródła energii; oszustwo; kradzież energii.

Keywords: renewable energy sources; fraud; energy theft.

Literatura

- BAEHR J., Art. 5, [w:] *Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Komentarz*, red. J. BAEHR, P. LISOŃ, J. POKRZYWIAK, M. SZAMBELAŃCZYK, Warszawa 2016, s. 60-63.
- BAEHR J., Art. 7, [w:] *Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Komentarz*, red. J. BAEHR, P. LISOŃ, J. POKRZYWIAK, M. SZAMBELAŃCZYK, Warszawa 2016, s. 65-66.
- CLEVELAND C.J., MORRIS CH. (red.), *Dictionary of Energy*, Amsterdam 2009.
- DĄBROWSKA-KARDAS M., KARDAS P., Art. 278, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna, III: Komentarz do art. 278-363 k.k.*⁵, red. W. WRÓBEL, A. ZOLL, Warszawa 2022, s. 33-78.
- GARDOCKI L., *Prawo karne*²⁰, Warszawa 2017.
- GIL-SOBCZYK M., *Polacy oszukują na ogromną skalę. Ruszyły masowe kontrole*, <https://www.biznesinfo.pl/polacy-oszukuja-na-ogromna-skale-ruszyly-masowe-kontrole-mg-wbc-181223>.
- GUZIK-MAKARUK E., PŁYWACZEWSKI E., Art. 278, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*⁵, red. M. FILAR, Warszawa 2016, s. 1493-1500.
- JANKOWSKI Ł., Art. 7, [w:] *Prawo energetyczne. Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Ustawa o rynku mocy. Ustawa o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych*, red. M. CZARNECKA, T. OGŁÓDEK, Warszawa 2020, s. 198-223.
- KARPIŃSKI M., SZYRSKI M., Art. 2, [w:] *Prawo energetyczne. Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Ustawa o rynku mocy. Ustawa o inwestycjach w zakresie*

- elektrowni wiatrowych*, red. M. CZARNECKA, T. OGŁÓDEK, Warszawa 2020, s. 766-800.
- KOŚCIUK A., *Prawo energetyczne. Komentarz*, Warszawa 2023, «Lex/el.».
- KRAŚNIEWSKI M., Art. 57g, [w:] *Prawo energetyczne. Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Ustawa o rynku mocy. Ustawa o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych*, red. M. CZARNECKA, T. OGŁÓDEK, Warszawa 2020, s. 740-745.
- KUKUŁA Z., *Przestępstwo kradzieży energii – kontrowersje interpretacyjne*, «Wojсковy Przegląd Prawniczy» 88.3/2015, s. 56-67.
- KUKUŁA Z., *Przestępstwa przeciwko dokumentom w obrocie gospodarczym. Zbiór orzeczeń Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych*, Warszawa 2013.
- KULIK M., Art. 278, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*¹⁰, red. M. MOZGAWA, Warszawa 2021, s. 977-985.
- KULIK M., *Przestępstwa współukarane w polskim prawie karnym*, Lublin 2021.
- KURZĘPA B., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2004 r., IV KK 302/03*, «Prokuratura i Prawo» 3/2005, s. 117-122.
- LACHOWSKI J., Art. 278, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*⁴, red. V. KONARSKA-WRZOSEK, Warszawa 2023, s. 1364-1371.
- ŁABUDA G., Art. 278, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. GIEZEK, Warszawa 2021, s. 1261-1272.
- MAREK A., *Kodeks karny. Komentarz*⁵, Warszawa 2010.
- MIEDZIŃSKI B., *Elektrotechnika. Podstawy i instalacje elektryczne*², Warszawa 2000.
- NOWAK I., *Kontrola fotowoltaiki: Polacy oszukują masowo*, <https://edukacjakrytyczna.pl/kontrola-fotowoltaiki-polacy-oszukuja-masowo>.
- Nowy problem z fotowoltaiką. Polacy oszukują system*, <https://www.money.pl/gospodarka/nowy-problem-z-fotowoltaika-polacy-oszukuja-system-6971220909181568a.html>.
- OCZKOWSKI T., Art. 278, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*⁶, red. R.A. STEFAŃSKI, Warszawa 2023, s. 1824-1833.
- OCZKOWSKI T., Art. 286, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*⁶, red. R.A. STEFAŃSKI, Warszawa 2023, s. 1857-1862.
- OCZKOWSKI T., *Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze*, Kraków 2004.
- Polacy oszukują na fotowoltaice. Są wyniki kontroli*, <https://finanse.wp.pl/moc-przekroczona-jest-problem-z-domowa-fotowoltaika-6974011797986080a>.
- SŁYŚ D., STEC A., *Instalacje ekologiczne w budownictwie mieszkaniowym*, Krosno 2016.
- SROKA T., *Kradzież energii czy oszustwo energetyczne? Kilka uwag o prawnokarnej odpowiedzialności za niezgodne z prawem użytkowanie energii*, «Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych» 14.1/2010, s. 87-110.
- SZAFRAŃSKI A., *Prawo energetyczne. Wartości i instrumenty ich realizacji*, Warszawa 2014.

- SZAMBELAŃCZYK M., *Art. 40, [w:] Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Komentarz*, red. J. BAEHR, P. LISSOŃ, J. POKRZYWNIAK, M. SZAMBELAŃCZYK, Warszawa 2016, s. 108-112.
- TAURON przeprowadził kontrole fotowoltaiki. Są wyniki, <https://media.tauron.pl/pr/825828/tauron-przeprowadzil-kontrole-fotowoltaiki-sa-wyniki>.
- TYTKO R., *Fotowoltaika. Podręcznik dla studentów, uczniów, instalatorów, inwestorów*⁴, Kraków 2020.
- WILK L., *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, II: Komentarz*⁴. *Art. 222-316*, red. M. KRÓLIKOWSKI, R. ZAWŁOCKI, Warszawa 2017, s. 606-631.
- WOJAJCZYK J., *Kontrole fotowoltaiki także w 2024 r. Polacy masowo oszukują*, <https://zielona.interia.pl/eko-technologie/energetyka/news-kontrole-fotowoltaiki-takze-w-2024-r-polacy-masowo-oszukuja,nId,7293820>.
- ZAKRZEWSKI P., *Art. 278, [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. J. MAJEWSKI, Warszawa 2024, s. 1299-1311.
- ZDYB P., *Szanse i zagrożenia związane z warunkami wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych w mikroinstalacjach, [w:] Tworzenie i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych (OZE). Problemy administracyjno-prawne*, red. M. SZYRSKI, Warszawa 2016, s. 41-66.